

Grundtvigskirken på Bispebjerg, men hænger stadig i arven fra middelalderens landbykirke, som han parafraserede i Vodskov Kirke i Vendsyssel.

Hver by har sin arkitekt, eventuelt arkitektfamilie. I Odense er det Lehn Petersen. En af heftets overraskelser er et udkast af Knud Lehn Petersen som forløber for Hans Tausens Kirke. Projektet viser den nyrenæssance, der skyder sig ind på en knivsæg mellem ca. 1925 og 1935 – båret af folk med forbindelse til Den Frie Arkitektforening. Der kom ikke meget andet end papir ud af disse stileksperimenter – bortset fra embedsarkitekten i Aalborg, Ejnar Packness, der som Lehn Petersen var dybt betaget af Östbergs Stadshus i Stockholm.

Munkebjerg Kirke viser et klassisk stiltræk i dansk kirkearkitekturs historie, ellipsesnittede, der var kendt fra den sjællandske Bjernede Kirke, som arkitekt Storck ødelagde – og som Jensen Klint i 1911 gjorde til en uomgængelig, næsten ideal form for sine elever. Svingersønnen Ivar Bentsen kom aldrig over det – og det optræder faktisk både i hans og i et andet vinderprojekt fra 1942 samt i reduceret udgave i Erik og Ebbe Lehn Petersens endelige bygning fra 1960-61.

Sådan set er heftet om de nyere kirker godt. Det viser den stadige leg med og forholden sig til historiske former op gennem 1900-tallet. Men det er læseren, der skal lave arbejdet. Der gives ikke meget andet end oplysninger ved døren. Det er udmærket. Her kan andre forskere så begynde.

Carsten Bach-Nielsen

Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.): *Danske Præsters Indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807*, bind 1-4. (Wormianum, 1995-98). 1.550 s., 285 kr. pr. bind.

I 1807 blev Den kongelige Commission

til Oldsagers Opbevaring nedsat med det formål at bevare monumenter, at samle og udstille oldsager samt at varetage administrationen af disse områder. Kommissionen blev forløber for Nationalmuseet, som det også kan ses på de klart museale formål, som kommissionen havde. En af dens første opgaver var at indhente oplysninger om, hvad der fandtes i hele landet. Ser man bort fra Ole Worms tilsvarende indberetninger knap 200 år tidligere, er det således år 0 i musealt regi, når det gælder viden om fortidsminder over hele landet. I foråret 1808 blev der følgelig via biskopperne udsendt en spørgeliste til alle landets præster med svarfrist ved årets udgang. Listen omfattede 12 punkter: gravhøje, hedenske altre, tingsteder, bautasten samt helleristninger, runesten, inskriptioner, billeder ældre end reformationen, genstande fra den katolske tid, ruiner, arkæologiske fund (med kendt proveniens), oldsagssamlinger (løsfund) samt endelig sagn specielt knyttet til oldsagerne. Resultatet blev, at der fra ca. tre fjerdedele af landets sogne indkom svar til kommissionen, og at der for en fjerdedel af sognene kun blev indberettet, at der intet fandtes. Men for den halvdel, som der kom positive svar fra, er disse nu udgivet i fire tykke bind.

Det er blevet en meget gennemført opgave, som de to udgivere har lavet. Ordningsprincippet er de gamle amter fra før 1970, hvor man inden for hvert amt får et klart overblik over, hvilke sogne der er indberetninger fra, også kartografisk. Man har dermed valgt at bryde det stiftsvise indsamlingsprincip op til fordel for en samling, der svarer til det nuværende riges grænser. Det har blandt andet betydet, at indberetningerne til Slesvig stift er splittet efter 1920-landegrænsen. Mange af de sønderjyske indberetninger er skrevet på tysk – her har udgiverne valgt at bringe både den originale tyske tekst og en oversættelse

– det er både videnskabeligt og læservenligt. Ligeledes har udgiverne forsynet teksterne med realnoter, hvor der er forklaringer af vanskeligt forståelige ord, henvisninger til fund i Nationalmuseets arkiv (evt. samtidige eller senere indkommet til kommissionen) eller litteraturhenvisninger til, hvor lokaliteten, fundet, indskriften, sagnet osv. er omtalt. Det gør udgivelsen meget brugervenlig, men må have været et enormt arbejde, da det virker meget gennemført i hvert eneste sogn.

Indberetningerne er meget forskellige. Nogle præster har blot spurgt sig for, evt. fra prædikestolen, og kan på det grundlag med sindsro indberette, at der ikke kendes noget fortidsminde fra sognet. Andre har som Peter Kier i Øster Løgum sogn (Aabenraa amt) foranstaltet særlige undersøgelser, ejerlav for ejerlav, idet han opfatter tidsfristen frem til nytår som tid hertil, og kan derfor indberette 12 sider om sognet (som dog også er rigt på fortidsminder). Andre præster har gået så vidt som til at foranstalte arkæologiske undersøgelser i marken og i altrenes relikviegemmer for at kunne besvare spørgeskemaet så fuldstændig som muligt – og det var vist ikke lige meningen. I mange tilfælde førte indberetningerne dog til, at kommissionen bad om yderligere oplysninger (f.eks. fra Peter Kier), og den korrespondance er trykt i bogen, ligesom også andre senere topografiske indberetninger, der ligger i samme arkiv, og som ikke tidligere har været offentliggjort (f.eks. Vedel Simonsens fynske indberetninger). Det styrker yderligere værkets værdi.

Værdien i indberetningerne ligger for det første i en status over viden på det arkæologiske område omkring 1800 primært hos den lokale elite, præsterne. Hvilken opfattelse man har haft af oldtiden og fortidsminderne, og hvilke sagn om fortiden man har kendt omkring

1800. For det andet er indberetningerne særligt værdifulde, når det gælder præsternes eget arbejdsfelt, nemlig kirken. Indberetninger om førreformatoriske genstande eller afbildninger må betragtes som ret troværdige og kan udgøre en status over, hvad reformationen endnu ikke havde fået smidt ud af kirkerne. Specielt i de områder, hvor *Danmarks Kirker* endnu ikke er udgivet, har disse oplysninger særlig værdi. For det tredje er der vurderingen af de jordfaste fortidsminder. Her kan de fleste præster ikke siges at være på hjemmebane, men alligevel er der mange gode oplysninger om mulige gravhøje. I mange tilfælde er der dog tale om upræcise oplysninger, som er svære at stedfæste (kun få har tegnet kort over deres område og indplaceret fundene), og hvor det dermed er svært at få verificeret, om der er tale om nye oplysninger i forhold til den i dag kendte arkæologiske viden. Men det fremgår helt tydeligt af mange af de indberetninger, som anmelderen stikprøvevis har gennemlæst, at udskiftningen og den deraf følgende mere intensive opdyrkning har betydet, at stenene på mange gravhøje er blevet fjernet og hugget i stykker og højene pløjet ud. Kommissionens fornemmelse af, at det var på høje tid at få registreret landets fortidsminder, var absolut ikke ubegrundet.

Kort sagt er det en meget fornem systematisk udgivelse, som er sket fra Skalk-forlaget. Endnu mere brugbar må den blive, når det til efteråret 1999 lovede registerbind vil foreligge. For den, der beskæftiger sig med forhistorien eller det historiske landskab eller med kirkehistorie eller med sagnhistorie, vil dette være et opslagsværk, som man absolut skal konsultere, idet det kan indeholde en guldgrube af oplysninger om netop det område, som man beskæftiger sig med.

Per Grau Møller